

UNESCO Chair
on Engineering
Education

نوآوری آموزشی

سازوکار حضور و غیاب دانشجویان

از دیرباز ضرورت حضور دانشجویان در کلاس‌های درس دانشگاه، و جلسات فعالیت آزمایشگاهی و حل مسئله، مورد تأکید قرار گرفته است. این روزها بسیاری از استادان از غیبت دانشجویان در کلاس گله دارند و اغلب به دنبال پاسخ به این پرسش هستند که دلیل غیبت دانشجویان چیست. پژوهش‌های مختلفی در این زمینه در کشورهای مختلف صورت گرفته است. در یک پژوهش، که نظرسنجی‌های صورت گرفته در آمریکای شمالی را بازتاب می‌دهد، عوامل تأثیرگذار بر شرکت یا غیبت دانشجویان، به نحو زیر فهرست شده‌اند: دانشجویان با معدل بالاتر، احتمال کمتری دارد که غیبت کنند. کلاسی را که دانشجو به میل خود انتخاب کرده باشد، کمتر غیبت می‌کند. احتمال اینکه دانشجویان یک کلاس بزرگتر (پر جمعیت‌تر) را از دست بدهند بیشتر است. دانشجویان رشته‌های فنی، کمتر از علوم انسانی و اجتماعی، غیبت می‌کنند، مگر اینکه مدرس نقشی داشته باشد. و بالاخره، سیاست‌های حضور و غیاب مراکز آموزشی، عامل شرکت دانشجویان است. در همین بررسی، براساس نظرسنجی، دلایل حضور یا عدم حضور دانشجویان در کلاس (به ترتیب کاهش اهمیت)، در زیر فهرست شده است:

الف) دلایل حضور دانشجو در کلاس درس:

اعتقاد دانشجو به شرکت در کلاس (با غیبت احساس گناه می‌کنم)

- توجه استاد به حضور من در کلاس (و این امری مثبت برای موفقیت من است)
- تأثیر غیبت بیش از یک حد مجاز (این امر بر نمره تأثیر منفی می‌گذارد)
- علاقه داشتن به موضوع درسی (به علت علاقه‌مندی به موضوع در کلاس شرکت می‌کنم)
- علاقه‌مندی به پرسش سؤال در کلاس (علاقه‌مندم در کلاس سؤال بپرسم)
- علاقه‌مندی به انجام پروژه‌ها و تکالیف (با توجه به انجام کار در پروژه‌ها و تکالیف‌ها در کلاس شرکت می‌کنیم)

ب) دلایل عدم حضور دانشجو در کلاس درس:

- استاد متوجه نخواهد شد یا اهمیتی نمی‌دهد که من حضور دارم.
- منابع درس را به صورتی دیگر نیز می‌توانم به دست آورم (کتاب درسی، وب، دستیار آموزشی، یادداشت‌های هم‌کلاسی‌ها).
- احساس خستگی مفرط به دلیل دیر خوابیدن شب قبل
- با شرکت در کلاس چیزی یاد نمی‌گیرم چون مطالب درس تکراری است، یا مطالب پیچیده است و استاد به سرعت از آنها می‌گذرد.
- از موضوع این درس خوشم نمی‌آید.
- موضوع درس را دوست دارم ولی مطالب استاد خسته‌کننده است. اگر فرد دیگری این درس را ارائه می‌داد بیشتر شرکت می‌کردم.

- به جای شرکت در کلاس، یک تکلیف درسی را انجام دادم یا برای آزمون درس دیگر آماده شدم.
- به جای شرکت در کلاس، می‌خواستم کمی استراحت کنم.
- این اولین، یا آخرین، کلاس روز من است.

بدیهی است که دلایل شرکت یا غیبت دانشجویان ایرانی در کلاس‌های درس دانشگاه، می‌تواند متفاوت باشد. صرف نظر از اینکه دانشجویان به چه دلایلی در کلاس حضور یافته یا غیبت می‌کنند، ضرورت حضور و غیاب دانشجویان و نحوه انجام آن نیز همواره مطرح بوده است. مراکز آموزشی مختلف، روش‌های متفاوتی را برای کنترل حضور و غیاب به کار می‌گیرند. عمده‌ترین این روش‌ها، کنترل توسط استاد درس یا کارشناس آموزش است. در سال‌های اخیر به واسطه نظام یادگیری الکترونیکی و استفاده از آن در برخی کلاس‌ها، حضور و غیاب الکترونیکی هم در برخی مراکز، مورد استفاده قرار گرفته است.

البته در این میان استادانی هم هستند که از حضور و غیاب اجتناب کرده و آنرا امری زائد می‌دانند. از جمله استدلال‌های این گروه این است که چه انتظاری از دانشجویی می‌توان داشت که با فشار حضور و غیاب به کلاس آمده، ولی فکرش در جای دیگری است. چنین دانشجویی، در کلاس یا چرت خواهد زد و یا با تلفن همراهش سرگرم خواهد شد. حضور چنین دانشجویانی اثر منفی بر تمرکز و شوق یادگیری دیگر دانشجویان خواهد داشت. استدلال دیگر این استادان این است که حضور و غیاب وقت ارزنده کلاس را تلف می‌کند، ولی مؤثر نیست. اگر اوایل جلسه حضور و غیاب کنیم، برخی از دانشجویان پس از اطمینان از ثبت حضورشان، کلاس را ترک خواهند کرد؛ و اگر این عمل را در انتهای جلسه انجام دهیم، آنهایی که دیر به کلاس آمده‌اند نیز حاضر محسوب خواهند شد.

از سوی دیگر، استادانی هم هستند که بر حضور و غیاب تأکید دارند، اما با مشارکت دانشجویان، برای این امر سهمی در نمره نهائی دانشجو در درس، ملحوظ می‌دارند. برای این منظور، در اولین جلسه درس، «طرح درس» را به دانشجویان عرضه می‌کنند. سپس با دانشجویان در باره سهم حضور و غیاب (از ۵٪ تا ۱۰٪ نمره نهائی) مشورت می‌کنند و سرانجام این نسبت تعیین می‌شود. برای ثبت حضور و غیاب، در هر جلسه درس از دانشجویان درخواست می‌شود که با دور گرداندن یک برگه، نام خود را در آن فهرست کنند و برگه را در نهایت به استاد، تحویل دهند. استاد در ۵ دقیقه آخر درس، یک به یک نام‌های ثبت شده بر روی برگه را قرائت می‌کند و از دانشجویان می‌خواهد که پس از ذکر نامشان، حضور خود را اعلام دارند. تجربه نشان داده است که در این رویکرد، دانشجویان ترغیب می‌شوند تا درصدی از نمره نهائی را، با حضور کامل در جلسات درس، به دست آورند. به هر صورت، صرف نظر از اینکه با حضور و غیاب دانشجویان مخالف یا موافق باشیم، باید ضوابط دانشگاه را اعمال کنیم. یک راه چاره دیگر، که در اینگونه موارد می‌توان پیشنهاد کرد، انجام حضور و غیاب نامحسوس است. انجام کوئیز (امتحان‌هایی) که بیش از چند دقیقه زمان نمی‌برد، هم شرایط یادگیری فعال را در کلاس ایجاد کرده و هم روشی برای کنترل حضور و غیاب است. به تجربه ثابت شده است که گرفتن کوئیزهای بیشتر، یادگیری را افزایش می‌دهد. برخی از اساتید انجام کوئیزهای متعدد در طول نیمسال را، به دلیل آنکه وقت زیادی از کلاس تلف کرده و تصحیح آنها نیز زمان بر است، غیرعملی می‌دانند. در این مورد چند راهکار زیر می‌توانند راهگشا باشند:

- الزامی نیست که همه کوئیزها ارزیابی شده و نمره داده شوند.
- دستیاران آموزشی می‌توانند در ارزیابی کوئیزها مشارکت داشته باشند.
- طراحی کوئیزها می‌تواند به گونه‌ای باشد که پاسخگویی توسط دانشجو و ارزیابی آنها توسط استاد، زیاد زمان بر نباشد.

- کوئیز ابتدای جلسه می‌تواند در مورد مطالب تدریس شده در جلسه قبل باشد. مثلاً: مهم‌ترین مطلبی که در جلسه گذشته فراگرفتید کدامست؟
- کوئیز پایان جلسه می‌تواند در مورد مطالب تدریس شده همان جلسه باشد: سه نکته که در این جلسه یاد گرفتید کدامند؟ یا مفاهیمی که در این جلسه مطرح شد، ولی برای شما کاملاً روشن نشد، کدامند؟
- ...

در منابع مختلف تأکید شده است که امتحان تنها باید میزان یادگیری دانشجویان را بسنجد و نتیجه حضور و غیاب نباید تأثیر مستقیم در نمره دانشجویان داشته باشد. البته حضور و غیاب به‌طور غیرمستقیم می‌تواند در ارزیابی دانشجوی و نمره وی تأثیر داشته باشد. به این ترتیب که، اگر دانشجویی در مورد نمره یک سؤال امتحان اعتراض داشت، با توجه به برگه حضور و غیاب، می‌توان به او نشان داد که اعتراضش موجه نیست، چون در آن جلسه‌ای که آن موضوع تدریس شده، حضور نداشته است.

در بسیاری از مراکز آموزشی روال بر این است که اگر دانشجویی بیش از ۴ جلسه غیبت داشته باشد باید درس را حذف نماید. آنچه در عمل اغلب اتفاق می‌افتد اینست که استاد درس لیست غایبین بیش از حد مجاز را به مسئولین آموزش می‌دهند و آنها بعد از احضار دانشجو و شنیدن دلایل وی، به این نتیجه می‌رسند که اگر استاد موافق باشد می‌توانی کلاس‌ها را ادامه دهی. در این حالت اگر استاد این امر را قبول نماید کل مسئله حضور و غیاب و آیین‌نامه آن به‌زیر سؤال می‌رود. و اگر مخالفت نماید دستمایه‌ای برای کسب نظرات منفی دانشجو، و حلقه دوستان وی را، در نظرخواهی پایان نیمسال خواهد داشت. اگر قرار است قانون اجرا شود، دانشجویی که بیش از ۴ جلسه غیبت دارد باید مدارک لازم (پزشکی و معذوریت‌ها) را به مسئولان آموزش دانشکده و دانشگاه ارائه داده و اگر مستندات وی موجه بود اجازه شرکت در ادامه کلاس‌ها به وی داده شود و به هیچ وجه تصمیم در این باره به استاد محول نگردد.

ح. م. اردیبهشت ۱۳۹۵

Friedman, Paul, Fred Rodriguez, and Joe McComb. 2001. Why Students Do and Do Not Attend Classes: Myths and Realities. *College Teaching* 49:4 (Fall 2001): 124-33